

Özlem DEMİR¹

**“SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI”, “SOSYAL GİRİŞİMCİLİK”,
“KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK” VE “SOSYAL İŞLETME”**

Özet

Geleneksel toplum tarzından modern toplum tarzına geçişin etkisi ile değişen toplumsal ve ekonomik yapı, yeni eğilimleri ortaya çıkarmıştır. Bu değişim sürecinde, modern toplumların, demokratikleşmesine katkı yapan önemli aktörlerinden biri de sivil toplum kuruluşları olmuştur. Yoksulluk, hastalık, eğitim, işsizlik, insan hakları, kadın, çevre sorunları, barınma sorunu gibi sosyal sorunların çözülmesi konusunda “sosyal girişimcilik”, “kurumsal sosyal sorumluluk” ve “sosyal işletme” gibi yapılanmalar faaliyet göstermektedir. Bu nedenle, “sivil toplum kuruluşları”, “sosyal girişimcilik”, “kurumsal sosyal sorumluluk” ve “sosyal işletme” kavramları son yıllarda oldukça popüler kavramlar olmuştur. Çalışmada bu kavramların ne ifade ettiği açıklanarak, aralarındaki bağlantılar üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, çalışmada sivil toplum kapsamında değerlendirilen bu yeni oluşumların toplumlar açısından yeri ve önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, Sosyal Girişimcilik, Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Sosyal İşletme.

**“NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS”, "SOCIAL
ENTREPRENEURSHIP", "CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY"
AND "SOCIAL BUSINESS"**

Abstract

Changing social and economic structure with the effect of transition from traditional society to modern society revealed new trends. In this process of change, one of the important actors which contributes to the democratization of modern has been civil society organizations as well. In resolving social problems such as poverty, disease, education, unemployment, human rights, women's, environmental issues, housing problems, structures such as "social

¹ Öğr.Gör.Özlem DEMİR, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Nispetiye Sosyal Bilimler MYO.,
ozlem.demir@gop.edu.tr

entrepreneurship", "corporate social responsibility" and "social business" are in service. The "civil society", "social entrepreneurship", "corporate social responsibility" and "social enterprise" concepts, therefore, have become quite popular in recent years. In the study, explained the meaning of these concepts, connections between them are focused on. In addition, the place and importance of this new formations assessed within the scope of civil society is emphasised.

Key Words: Non-Governmental, Non-Governmental Organizations, Social of Entrepreneurial, Corporate Social Responsibility and Social Enterprise.

GİRİŞ

Geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçişle birlikte sivil toplum, toplumların sosyo-ekonomik ve demokratik işleyişinde etkin bir yere sahip olurken, sürdürülebilir kalkınma anlayışının da vazgeçilmez ögesi haline gelmiştir.

Sivil toplum anlayışının ve bu anlayışın faaliyet alanı bulunduğu sivil toplum kuruluşlarının gelişmesinde özellikle modern toplumun temel aktörü olan “birey” önemli yer tutmaktadır. Köylülüğün belirleyici olduğu toplumsal ilişkilerden, kentin belirleyici olduğu toplumsal ilişkilere geçişle birlikte insan, birey olarak varlığını kazanmıştır. Böylece insan, geleneksel yapıda gömülü ve bağımlı olduğu toplumsallıklardan çıkıp özgürleşerek, yeni toplumsallıklar inşa ederek özgür birey haline gelmiştir (Bilgin, 2010:23-31). Bireysel kimlik kazanma ile bireyler, toplumsal sorunların çözümünde aktif rol almaya başlamışlardır. Edindiği haklarla birlikte güçlenen bireyler sivil toplumu oluşturmuşlardır.

Demokratik düzen içinde hem devletin rollerinin değişmesi hem de bireyin özgürleşmesi ile sürdürülebilir kalkınma sürecinde atık, sivil toplum aktif olarak yer almıştır. Kar amacı gütmeyen, gönüllülük esasına dayanan, bağımsız, sosyal bir soruna odaklanan yapılar olarak sivil toplum kuruluşları, toplumsal hayatın önemli bir unsuru konumundadır. Sadece sosyal hayatın değil, ekonomik ve siyasal alanlarda da yer alarak geniş bir alanda etkisi hissedilmektedir. Sivil toplum kuruluşları ile birlikte sosyal girişimcilik, kurumsal sosyal sorumluluk ve sosyal işletme gibi kavramlarda benzer işlevler çerçevesinde popüler hale gelmiştir. Çalışmada sivil toplum, sivil toplum kuruluşları, sosyal girişimcilik, sosyal sorumluluk ve sosyal işletme kavramına ilişkin tanım ve açıklamalar yapılarak aralarındaki ayrımlar ortaya konmaktadır.

I. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Sivil toplum kuruluşlarını tanımlamadan önce “sivil toplum” kavramına bakmak anlamlı olacaktır. Montesquieu ve John Locke, modern toplumu tanımlarken özellikle pazara dayalı ekonomik yapının ve tarımdan, geleneksel ilişkilerden, tarımı belirleyici dinsel ilişkilerden bağımsız, kendi hayatları hakkında karar verebilecek olan bireylerin olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca toplumsal yapıdaki bu dönüşüm ile şehir hayatının yeni aktörü olan bireylerin mülkiyet hakkına da sahip olması gerekmektedir. Sonuç olarak pazar ekonomisi, bireyleşme süreci ve mülkiyet hakkı modern toplumun tamamlayıcı bir ögesi olarak sivil toplumu ortaya çıkarmıştır. Çünkü sivil toplum demek artık mülkiyet hakkına sahip birey anlamına gelmektedir. 18.yy’da ifade edilen sivil toplum, 1980’lere gelindiğinde demokratik

düzen içinde insanları özgürleştiren bir rol oynamaktadır. Burada asıl noktalardan biri de devletin, daha etkin bir şekilde, sivil topluma açık bir yönetim anlayışına dönüşmesidir. Diğer bir önemli nokta ise, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanmasında sivil toplumun rolüdür (Keyman, 2004:3-5).

Sanayileşme süreciyle birlikte değişen ekonomik ve toplumsal yapı, yeni topluluklar, tabakalar, yeni siyasi eğilimler ve demokratikleşme sürecine katkı yapan pek çok yeni yapıları ortaya çıkarmıştır. İşçi örgütleri (sendikalar), meslek odaları, vakıflar, dernekler gibi yapılanmalar sivil toplum kuruluşları² kapsamında adlandırılmaktadır. Sivil toplumun örgütlü biçimi olarak gelişen sivil toplum kuruluşları, toplumların sosyal, ekonomik ve siyasal yapısında etkinlik kazanmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarına yönelik pek çok tanım yapılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, herhangi bir kar amacı gütmeyen, yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde gönüllü vatandaşların oluşturduğu grubu ifade etmektedir (NGO,12.08.2014 www.ngo.org). Yıldırım’a (2004:52) göre, *“sivil toplum kuruluşları resmi olarak belli bir kalıba uyan örgütler olarak, ortak bir amaç etrafında toplanan ve doğrudan kendilerine çıkar sağlamayan kişi topluluğudur. Sivil toplum kuruluşları özerk kuruluşlarda oluşmuş, özel sektörle kamu sektörü arasındaki bir ara sektör niteliğiyle sivil toplumun vazgeçilmez elemanıdır”*. Genel bir tanımla birlikte Yıldırım (2004:51-52) sivil toplum kuruluşlarına ilişkin geniş ve dar anlamda da tanımlamalarda bulunmuştur: Geniş anlamda sivil toplum kuruluşları; sivil toplum alanında faaliyet gösteren her örgütlenmeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Dar anlamda ise, sadece sosyo-ekonomik kalkınmaya dolaylı veya doğrudan katkı sağlamak amacı ile gönüllülük, bağımsızlık ve kar amacı gütmemek gibi esaslara dayanan sivil kuruluşlardır.

Modern toplumun tamamlayıcılarından biri olan sivil toplum kuruluşlarının önemli bir işlevi de “sosyal diyalog” aracılığı ile devlet üzerinde baskı aracı olmasıdır. Bu durum aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının siyasal işlevini ortaya koymaktadır Kavramsal olarak sosyal diyalog ise, Ateş’in (2005:45) belirttiği gibi sadece endüstri sistemi içinde yer alan işçi-işveren ve devlet temsilcilerinin oluşturduğu bir işbirliği süreci değil; toplumların, ülkelerin ortak sorunlarının çözümüne bireysel olarak değil, ortak çıkarlar etrafında bir araya gelerek oluşturdukları kuruluşlar aracılığı ile işbirliği sürecine katılmaları ve çeşitli roller üstlenmesidir. Demokratik toplumlarda çeşitli toplum kesimleri sosyal diyalogu kendilerini temsil eden sivil toplum kuruluşları aracılığı ile yapmaktadır. Bu açıdan sivil toplumu devletin vatandaş üzerindeki gücünü dengeleyen ve vatandaşları devletin gücünden korumaya yönelik bir kavram olarak tanımlamak aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarını devletle birey arasında bir köprü olarak görmek olarak değerlendirilebilir. Ayrıca devletin her şeyi düzenleme, organize etme ve yönetmesi insanlar arasında motivasyonu zayıflatmakta ve birbirleri ile iş yapma yeteneklerini köreltmektedir (Betil, 2010:22-23)

Küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisi sonucu devlet tarafından yürütülen sosyal politikaların uygulamaları, eksen kaymasına uğramış ve sivil toplum kuruluşlarına (üçüncü sektör) geçmiştir. Ancak tamamen devletin sosyal alandaki görevlerini almaktan ziyade bu alanda tamamlayıcı bir rol üstlendiği söylenebilir. Böylece sosyal refahın sağlanmasında piyasa, üçüncü sektör yani sivil toplum kuruluşları aracılığı ile aktif rol almaya başlamıştır.

² Sivil toplum kuruluşları çeşitli isimlerle de ifade edilmektedir. “üçüncü sektör”, “sivil toplum örgütleri”, “kar amacı gütmeyen kuruluşlar”, “vatandaşlar sektör”, “özel gönüllü kuruluşlar”, “hayır kurumları” gibi ifadeler yaygın olarak kullanılmaktadır.

II. SOSYAL GİRİŞİMCİLİK

Son yıllarda sivil toplum kuruluşlarının ötesinde sosyal girişimcilik kapsamında patlama yaşanmaktadır. Sosyal girişimcilik, sivil toplum kuruluşları kapsamında yer alan bir oluşum mudur yoksa sivil toplum kuruluşlardan tamamen farklı gelişen bir yapıyı mı ifade etmektedir? Ayrıca sosyal girişimci kimdir? gibi sorular akla gelmektedir. Öncelikle, küresel ölçekte hızla gelişen ve sosyal sorunlara sosyal fayda sağlama görevi yüklenen “sosyal girişimcilik” kavramını incelemek gerekmektedir.

Sosyal girişimcilik kavramına ilişkin çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Austin, vd. (2006:3-4) göre sosyal girişimcilik, sivil toplum kuruluşları, özel veya kamu sektöründe oluşabilen yenilikçi toplumsal değer yaratma faaliyeti olarak tanımlamak mümkündür. Başka bir tanıma göre sosyal girişimcilik, toplumsal sorunların çözümünde piyasa yöntemlerini benimseyen, “kar” ve “toplumsal faydayı” aynı potada eriten bir anlayışı ifade etmektedir (Aksoy, 27.08.2014, www.bilgiggo.org).

Ayrıca sivil toplum kuruluşları ile sosyal girişimcilik arasında ayrımın söz konusu olduğu Boschee ve Mcclurg (2003:1-5) tarafından belirtilmektedir. Kar amacı gütmeyen sektör olarak sivil toplum kuruluşları hayırseverlik, gönüllülük ve devlet sübvansiyonlarına dayanarak varlıklarını sürdürürken, sosyal girişimcilik farklı bir dönüşümle “sürdürülebilirlik” ve “kendi kendine yeterlik” ile varlığı devam ettirmektedir. Bu nedenle de birbirinden ayrılmaktadır.

Sosyal girişimcilik konusunda en sık alıntı yapılan tanım J. Gregory Dess tarafından formüle edilmiştir. Sosyal girişimciliği tanımlarken beş faktör üzerinde durmaktadır (Dess, 2001:3-5):

- Sosyal değer oluşturmak (kar veya müşteri hizmetlerinden ziyade sosyal etkiyi ifade etmektedir) ve sürdürmek için bir misyon belirlerler,
- Bu misyon için yeni fırsatları takip ederler,
- Sürekli yenilik uyum ve öğrenme sürecine katılırlar,
- Eldeki mevcut bulunan kaynaklarla sınırlandırma olmadan faaliyet gösterirler,
- Topluma karşı sorumluluk duygusu gösterirler.

Dess’in beş özellik ile yapmakta olduğu tanım sosyal girişimciyi işaret etmektedir. Sosyal girişimciliğin yeni bir olgu olmadığını belirten Dess, her zaman sosyal girişimcilerin olduğunu vurgulayarak, sosyal girişime; değişim, yeni fırsatlar peşinde koşma, yenilik adaptasyon, öğrenme, hesap verebilirlik gibi roller yüklemekte ve bu rolleri sosyal bir değer yaratma kapsamında değerlendirmektedir.

Sivil toplum anlayışının ve sivil toplum kuruluşlarının güçlenebilmesi sosyal girişimcilerin artması ile mümkün olabilir. Burada şu soru akla gelmektedir. Sosyal girişimcilik faaliyetlerini gerçekleştiren kişi olarak tanımlayabileceğimiz sosyal girişimci ile klasik anlamda girişimci arasında fark var mıdır? Klasik anlamda girişimci, ekonomik kar elde etmek için mal veya hizmet üretmek amacıyla üretim faktörlerini bir araya getiren, fırsatları gören ve risk alan kişi olarak tanımlanmaktadır. Abu-Saifan’a göre (2012:25) sosyal girişimci ise, mali açıdan kendi kendine yeterli ya da sürdürülebilir bağımsız bir girişimci kurum aracılığı ile sosyal değer sunmak için girişimci davranışlarını kullanan misyon odaklı bireylerdir. Başka bir ifadeyle sosyal girişimci, kar elde etmeyi amaçlayan ancak elde ettiği karı, topluma fayda üretmek için kullanan girişimcidir (Aksoy, 27.08.2014, www.bilgiggo.org). Diğer bir tanımlamaya göre sosyal girişimci, yaşadığı toplumdaki toplumsal sorunları fark ederek, bunlardan rahatsız olan

sessiz kalmak yerine, sorunların giderilmesi için yaratıcı ve cesur bir tavırla, sorunların üzerine giden; müdahaleci, duyarlı, fark yaratan ve toplumun güvenini kazanan kişidir (Betil, 2010:24). En basit tanım ile sosyal girişimci, sosyal girişimcilik faaliyetini yürüten kişidir.

Tüm bu tanım ve açıklamalardan sonra sosyal girişimcilik; sivil toplum kuruluşları başka bir deyişle kar amacı gütmeyen kuruluşların gelir elde etmek ve böylece sosyal fayda sağlamaları için yürüttükleri faaliyetler iken, kar amacı güden kamu ve özel sektör işletmeleri açısından ise sosyal sorumluluk kapsamında yürüttükleri faaliyetler olarak değerlendirilebilir.

İnsanlık tarihinin hemen her döneminde sosyal girişimcilik örnekleri olabilecek pek çok durum söz konusu olmuştur. Okullar, çeşmeler, vakıflar, öğrenci kulüpleri dernekler... vb sosyal bir amaç için kurulmuşlardır. Bunları kuran kişiler kuşkusuz sosyal girişimci olarak değerlendirmek gerekir. Çünkü bu kişilerin temel özellikleri; sosyal bir vizyona sahip olmaları, finansal açıdan yeterli olmaları, ihtiyaç odaklı düşünmeleri ve sosyal değişimi destekliyor olmaları olarak sıralanabilir (Özdevecioğlu ve Cingöz, 2009:92).

III. KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK

Son dönemde popülerlik kazanan diğer bir kavram ise, “sosyal sorumluluk”tur. Sosyal sorumluluk hem bireysel hem de kurumsal anlamda ifade edilebilir bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan sosyal sorumluluk birey veya kurumların etik, ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel sorunlara karşı duyarlı davranılması gerektiği anlamına gelmektedir. İşletmeler tarafından sahiplenilerek yürütülen sosyal sorumluluk faaliyetleri sosyal sorumluluk anlayışının kurumsal bir kimlik kazanarak “kurumsal sosyal sorumluluk” kavramını ortaya çıkarmıştır.

Dünyada kabul görmüş tek bir kurumsal sosyal sorumluluk tanımı yoktur. Ayrıca kurumsal sosyal sorumluluk yerine kurumsal sürdürülebilirlik, kamusal sosyal yatırım, sosyal sorumlu yatırım, kamusal yönetim gibi kavramlar da kullanılmaktadır (Kercher, 2007:2). Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı, “herhangi bir organizasyonun hem iç, hem de dış çevresindeki tüm paydaşlara karşı ‘etik’ ve ‘sorumlu’ davranması, bu yönde kararlar alması ve uygulaması şeklinde tanımlanmaktadır”. Diğer bir tanımlamaya göre kurumsal sosyal sorumluluk, işletmenin sadece sürdürülebilir büyüme hedefine yönelik doğayı ve çevreyi koruyacak önlemler alması değil, tüm paydaşlara (çalışanlar, müşteriler, hissedarlar, doğa ve çevre, devlet, tedarikçiler, rakipler ve toplum) karşı sorumluluğunu ifade etmektedir (Aktan ve Börü, 2007:13-15). İşletmeler, sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde bütün paydaşlarına ve sivil toplum kuruluşlarına kaynak aktarmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının işletmelerce benimsenerek yaygınlık kazanmasında bir dizi faktör etkili olmuştur. Bu faktörlerden öne çıkanlar şöyle sıralanmaktadır (Kercher, 2007:1):

- Küreselleşme ve çok uluslu şirketlerin sınır ötesi ticaretlerinin çoğalması ile insan hakları, çevre sorunları, sağlık, güvenlik gibi alanlara ilişkin duyarlılıkla kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin giderek artması,
- Birleşmiş Milletler, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, Uluslar arası Çalışma Örgütü gibi kuruluşların kurumsal sosyal sorumluluk çalışmaları için rehberler, bildiriler gibi çeşitli araçlarla katkıda bulunmaları,
- Bilgi ve medya erişimi ile kamuoyunun bilinçlenmesi ve bu faaliyetleri kolaylıkla izleme imkanına sahip olmaları,

- Tüketiciler ve yatırımcılar, şirketlerin sosyal ve çevresel konulara ilişkin yaklaşımlarını dikkate almakta ve sorumlu iş uygulamalarını desteklemektedir.

Kurumsal sosyal sorumluluk projeleri, işletmelerin hem kurumsal imajını (prestij sağlama) ve marka imajını oluşturma noktasında oldukça etkili olmuş hem de rekabet edebilmenin önemli bir koşulu haline gelmiştir. İşletmelerin bu uygulaması aynı zamanda karlılıklarını artırma stratejisi olarak da değerlendirilmektedir. Bu konuda, Milton Friedman'ın, New York Times'da yayınladığı “iş hayatındaki sosyal sorumluluk projeleri yalnızca kar attırma amaçlıdır” başlıklı makalesi dikkat çekicidir. İşletmelerin sosyal sorumluluklarının olmadığını, sorumlulukların sadece insanlarda olduğunu belirtmektedir. Yapılacak yardımlar şirketin değil kişilerin sosyal sorumluluğu olduğunu belirtirken sosyal sorumluluğu bireyselleştirmiştir ve kurumların yapmış olduğu sosyal yardımların yapay olacağını belirtmiştir (Friedman, 1970).

Kamusal sosyal sorumluluğun yayılmasında sivil toplum kuruluşlarının ve sivil toplumun kritik rolü olmuştur. Sivil toplum kuruluşları, bazı kamusal sosyal sorumluluk projelerini geliştirmek ve bu programları teşvik destekleri ile şirketlerle işbirliği yapmaktadır (Broomhill 2007:29).

Türkiye’de işletmelerin sosyal sorumluluk projelerinde öne çıkan birçok örnek verilebilmektedir (www.sosyalsorumluluk.org); “Turkcell Kardelen Projesi” Kadın ve Aileden sorumlu Devlet Bakanlığı’nın da desteği ile Türkiye genelinde ailelerinin maddi yetersizliği nedeniyle öğrenimine devam edemeyen 5.000 kız öğrenciyi kapsayan bir sosyal sorumluluk projesidir. “Tekhnelogos Ormanı Projesi” ile Tekhnelogos Yazılım her ilde bir Tekhnelogos Ormanı oluşturmayı hedeflemektedir. Diğer bir kurumsal sosyal sorumluluk projesi ise, “Bir Usta Bin Usta” Projesidir. Anadolu Sigorta’nın geliştirdiği ve Kültür Bakanlığı’nın desteklediği projenin amacı, kamuoyunun ilgisini, kaybolmaya yüz tutan mesleklerle ve yerel değerlere çekmek, bu mesleklerin yeniden canlanmasını sağlamak ve meslek ustalarının deneyimlerinin geleceğe taşınmasını sağlamaktır. Diğer bir proje, BRJ (Arapça Güzel İş Kapısı -Bab Rizq Jameel. İlk şubeyi Suudi Arabistan’ın Cidde şehrinde açmışlardır) “İşimiz Gücümüz İstihdam” Türkiye’nin en yüksek istihdam hedefli sosyal sorumluluk projesidir. Toyota Türkiye temsilciliğini alan ALJ Grup tarafından yürütülen proje ile, iş arayan, eleman arayan ya da iş kurmak isteyen kişiler randevusuz bir şekilde başvurarak, BRJ danışmanlarından profesyonel istihdam desteği almaktadırlar.

IV. SOSYAL İŞLETME

“Sosyal işletme” kavramı özellikle 1980 sonrası ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal alanlarda değişimin sonucuna bağlı olarak sivil toplumun bünyesinde gelişen “sosyal girişimcilik” ve “sosyal girişimci” kavramları ile örtüşmekte midir? Yoksa tamamen farklı bir durumu mu ifade etmektedir?

Sosyal işletme kavramı ve mantığı konusunda en kapsamlı açıklamalar Muhammed Yunus³ ve Karl Weber tarafından yazılan “Sosyal İşletme Kurmak” adlı kitapta bulunmaktadır.

³ Sosyal girişimci olarak tanımlanan Muhammed Yunus, Bangladeşli bir ekonomi profesörüdür. Yunus, yoksullukla mücadele konusunda mikrokredi kavramını geliştirerek Grameen Bankası’nı kurmuş ve “yoksulların bankacısı” unvanını almıştır. 2006 yılında sosyal ve ekonomik gelişme yaratmaktaki çabalarından dolayı Nobel Barış Ödülü verilmiştir.

Bu nedenle sosyal işletme modelini kitapta yer alan değerlendirmeler kapsamında incelemek yerinde olacaktır.

Mikrokredi sisteminin getirdiği başarı ve kurulmuş olunan kavramsal yapı yeni bir kavramsal ve kuramsal yapının doğmasını da sağlamıştır. Yunus, mikrokredilerden onları daha çok kapsayan çok daha geniş bir kavrama yönelmiştir. Bu yeni kavram, kapitalist ekonomik sistemini mükemmel ve tatminkar bir yapıya daha yakın hale getirecek ve sistemi, yoksulluğa ve diğer sosyal ve çevresel rahatsızlıklara neden olan temel noksanlıklardan kurtaracak olan bir değişimi getirecektir. Kısaca ifade etmek gerekirse sosyal işletme; kar amacı gütmeyen, temel hedefi işletme yönetiminin tüm araçlarını kullanarak sosyal bir sorunu çözmek olan, geleneksel işletme mantalitesinden farklı bir işletme modelini kapsamaktadır (Yunus ve Weber, 2012:15-27). Sosyal işletme de kişisel kar anlayışı soyutlanmaktadır. Sermayedarlar sadece ilk yatırımsız oldukları tutarı alabilmekte onun ötesinde hiçbir kar ve temettü talep edememektedir. Amaç sadece sosyal bir sorunu ortadan kaldırmaktır.

Yunus’un tarafından ortaya konulan, kar amacı gütmeyen sosyal işletme yaratmak için gereken para nasıl sağlanacaktır? Cevabı kendisi vermiştir. İlk olarak, hayırseverlerin hayır faaliyetleri için ayırdıkları paraların bir bölümü sosyal işletmelerin fonlanmasına ayrılabilir. İkincisi, devletin geleneksel olarak sosyal programlar için harcanan paraların bir bölümü sosyal işletmelere yönlendirilerek fon oluşturulabilir. Üçüncüsü, kar amaçlı işletmelerce kurulmuş olan sosyal sorumluluk fonları da sosyal işletmelerin kullanımına verilebilir (2012:18-19).

Yeni ve soyut bir fikir olan sosyal işletme modelinin somut uygulamalarla kanıtlanması gerekmektedir. Bu nedenle Bangladeş’te Yunus, sosyal işletmeler kurmaya başlamıştır. Bu işletmelerden ilki, 2005 yılında, Bangladeşli çocuklar arasında kötü beslenmeyi azaltma amacıyla Fransız süt ürünleri şirketi Danone tarafından gerçekleştirilmiştir. Grameen Danone çocuklar için besleyici, vitaminli yoğurt üretmekte ve bunu yoksullar için uygun fiyatlarda satmaktadır. Sosyal bir işletme olarak Grameen Danone kendi kendine yeterli olma ilkesine uymakta olup, işletmenin her yılki başarısı yaratılan kar ile değil, o yıl içinde kötü beslenmeden kurtulan çocukların sayısı ile değerlendirilmektedir. Grameen Danone bir model rol oynamış ve dünya çapında dikkat çekmiştir (2012:19-20).

Yine Bangladeş köylerine sağlıklı su götürmek amacıyla Fransız büyük su şirketlerinden Veolia ile ortak olarak, Grameen Veolia Su Şirketi (Grameen Veolia Water Company) adında sosyal bir işletme kurulmuştur. Diğer bir sosyal işletme, yine dünya devi şirketlerinden biri olan Adidas ile Grameen Adidas kurulmuştur. En düşük gelirli kişiler için makul fiyatlı ayakkabılar üreterek kimsenin ayakkabısız kalmamasını hedeflemektedir. Benzer şekilde bir çok sosyal işletme kurulması planlanmaktadır (2012:20-21). Danone, Adidas, Otto, BASF, Veolia ve İntel gibi büyük firmaların yoksul insanlara yardım amacıyla kar gözetmeksizin sosyal işletme kurmak istemeleri farklı düşünceleri beraberinde getirmektedir. Yunus’un belirttiği üzere (2012:89-99); bir toplantıda gazeteciler Yunus’a “danone sizi kullanıyor olabilir mi? Şirketini dünyanın yoksul insanların dostu olarak göstermek için sizin ve Grameen Bank ismini kullanıyor olabilir mi?” şeklinde dürüst olup olmadıklarını içeren sorular sormuşlardır. Yunus şu şekilde yanıt verir: “Öyle mi? Oysa ben Danone’yi kullandığımı sanıyordum!”. Danone gibi büyük şirketlerin bu mesele ile ilgilenmesi sosyal işletmenin kapsamını daha da genişleterek, herkesin ilgisini çekecek bir kavram haline dönüşmesi sağlamıştır.

İki tür sosyal işletmeden söz edilebilir. Bunlardan birincisi, zarar etmeyen, temettü dağıtmayan, sosyal bir sorunu çözmeye yönelmiş ve karlarının tümünü işletmeyi genişletmeye

yatıran yatırımcıların olduğu işletme türüdür. Yukarıda sayılan örnekler bu gruba dahil edilir. Bunlara I. Tip Sosyal İşletmeler adı verilmektedir. İkincisi ise, yoksul insanların doğrudan veya önceden belirlenmiş bir sosyal amaca yönelik bir vakfın vasıtasıyla sahip oldukları, kar eden şirketlerdir. Bunlara II. Tip Sosyal İşletmeler denilmektedir. Grameen Bank bu türden bir işletmeye örnektir (2012:27-28).

Sosyal işletme çalışanlarının daha düşük ücretle çalıştırıldığı/çalıştırılacağı gibi bir önyargının olduğu görülmektedir. Ancak Yunus (2012:102), kar amaçlı kuruluşlarla aynı işgücü piyasasında yer alan sosyal işletmelerinde, rekabet gücü ve yan ödemeler anlamında çalışanlarına çok daha fazla getiri sağladığını söylemektedir.

Sosyal işletmelerin hukuki yapısı konusunda da Yunus (2012:128-129), halen hukuki ve düzenleyici sistemlerin sosyal işletmelere yer vermediğini yani henüz kabul görmüş bir işletme kategorisi olmadığını belirtmektedir. Grameen Grubunun tüm sosyal şirketlerinde kar amaçlı kuruluşların hukuki çerçevesi kullanıldığını belirtmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sivil toplumunun gelişmesine bağlı olarak oluşan; sivil toplum kuruluşları, sosyal girişimcilik, kamusal sosyal sorumluluk ve sosyal işletme kavramları birbiri ile iç içe geçmiş özellik sergilemektedir. Sonuç itibarıyla oluşma nedenleri ve toplum içinde ifade ettikleri mana birbirinden farklı değildir. Ortak paydaları “sosyal fayda” yaratmaktır. Ancak tek tek incelendiğinde farklı bağlantılar dikkat çekmektedir.

Yunus (2012:29-34) sosyal işletme modelini açıklarken bu kavramlar arasındaki farklılıklara da değinmiştir. Buna göre, “sosyal işletme”, “sosyal kuruluş” “sosyal girişim” veya “sosyal sorumluluk işletmesi” gibi sıklıkla kullanılan genel olarak kar azamileştirilmesine dayalı çeşitli işletmelerden de oldukça farklıdır. Sosyal işletmeler çeşitli özellikleri nedeni ile bu tür kuruluşlardan ayrılmaktadır. Örneğin bir vakıf sosyal bir işletme değildir, finansal açıdan kendi kendine yeterli değildir, hayırseverlerin bağışları önemli rol oynamaktadır. Sosyal işletme ise sürdürülebilirlik üzerine tasarlanmıştır. Ancak bir vakıf veya herhangi bir sivil toplum örgütü sosyal bir işletmeye sahip olabilir. Sosyal işletmeler farklı olarak, edilgen şekilde hediye kabul etmek yerine, etkin olarak ekonomik sisteme katılmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk zaman zaman sosyal işletme ile karıştırılan başka bir kavramdır. Kurumsal sosyal sorumluluk genelde kar amaçlı bir işletmenin, yerel toplumda faydalı eylemler yapmak üzere kurdukları bir hayırseverlik fonunu ifade etmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk kapsamında bir şirket bir okula bir hastaneye bağış yapabilir, öğrencilere burs verebilir. Kısacası kurumsal sosyal sorumluluk uygulayan bir işletme kaynakların %95’ini kar üretmeye, %5’ini (daha azı da olabilir) ise daha iyi bir dünya oluşturmak için ayırabilir. Sosyal bir işletme de ise bu iş için kaynakların tamamı toplumsal faydaya ayrılmaktadır.

Sonuç olarak, sivil toplum kuruluşları, geniş anlamda tüm sivil toplum örgütlerini/topluluklarını kapsamaması bakımından tüm bu yapıların hepsini kapsayıcı nitelik sergilemektedir. Sosyal fayda sağlamaları, sivil toplum kuruluşları veya kamu ve özel sektör bünyesinde kurulabilmeleri, piyasa araçlarını kullanmaları, kendi kendine yeterli – sürdürülebilir olmaları, kar amacı gütmemeleri (kurucuları/yöneticilerine kar payı dağıtılmamaktadır) gibi ortak yönleri ile sosyal girişimcilik ile sosyal işletmenin benzer kavramlar oldukları söylenebilir. Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı, işletmelerin tüm paydaşlara ve sosyal sorunlara karşı sorumluluğunu ifade eden bir kavram olması nedeni ile,

asında sivil toplum kuruluşları ve sosyal girişimcilik/sosyal işletme faaliyetleri de bir sosyal sorumluluk projesi olarak düşünülebilir.

Her ne kadar kavramsal farklılıklar olsa da önemli olan modern toplumların yadsınamayacak aktörlerinden olan bu sivil toplum oluşumlarının nicelik ve niteliklerini artmasına yönelik faaliyetlerin yapılmasıdır. Sosyal sorunların sadece devletin aldığı önlemler ya da hayırseverlik kapsamında çözümlenmesi sürecinde bu uygulamaların tamamlayıcısı olarak sivil toplumun rolü oldukça önemlidir. Ayrıca kar amacı gütmeyen kuruluşlar olarak ciddi bütçelerle kara geçmelerinin önünde bir engel yoktur. Bu noktada önemli olan sivil toplum kuruluşlarının veya kamu veya özel sektör bünyesinde oluşmuş sosyal işletme veya sosyal girişimcilik faaliyetlerinin şeffaf olması ve elde edilen karların yine sosyal fayda yaratacak şekilde geri dönüşümünün sağlanmasıdır. Burada önemli olan nokta yöneticilerinin maddi çıkar sağlamadan bir birey olarak üstlendiği toplumsal faydayı üretebilmesidir. Özellikle sosyal işletme ya da sosyal girişimcilik altında rant sağlama düşüncesi dikkate alınmalı bu konudaki samimiyet ve şeffaflığa özen gösterilmelidir.

KAYNAKLAR

- ABU-SAİFAN, Samer, (2012), “Social Entrepreneurship: Definition and Boundaries” , http://timreview.ca/sites/default/files/article_PDF/Saifan_TIMReview_February2012_2.pdf (erişim 12.08.2014).
- AKTAN, Coşkun C.; BÖRÜ, D., (2007), “Kurumsal Sosyal Sorumluluk”, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk, (Editör: Coşkun Can Aktan), İgiad Yayınları: 4 İş Ahlakı Kitaplığı: 2, İstanbul. ss.11-37.
- AKSOY Temel, “Sosyal Girişimci Nedir?” <http://www.bilgiggo.org/sosyal-girisim-nedir/> (erişim 27.08.2014).
- ATEŞ, Mustafa, (2005), “Avrupa’da Sosyal Diyalogun Kurumsal Yapısı: AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi” Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:5, No:1 ss.45-66.
- AUSTİN J.; STEVENSON H.; WEİ-SKİLLERN J., (2006), “Social and Commercial Entrepreneurship: Same, Different, or Both?” Wiley Online Library, cilt30, sayı 1. ss. 1-22.
- BETİL, İbrahim, (2010), “Sivil Toplum, Sosyal Sermaye, sosyal Girişimcilik” Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt:5 Sayı:1, ss.21-25.
- BİLGİN, Vedat, (2010), Türkiye’de Değişimin Dinamikleri, Binyıl Yayınevi, Ankara.
- BOSCREE, J.; MCCLURG, J., (2003), “Toward a Better Understanding of Social Entrepreneurship: Some Important Distinctions”, http://www.se-alliance.org/better_understanding.pdf , (erişim 20.07.2014).
- BROOMHİLL, Ray, (2007) “Corporate Social Responsibility:Key Issues and Debates” Dunstan Paper, No. 1, www.dunstan.org.au (erişim 06.07.2014).
- DEES, J. Gregory, (2001), “The Meaning of Social Entrepreneurship” , http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf. (erişim 14.07.2014).

- FRIEDMAN, Milton. (1970), “The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits” The New York Times Magazine, September 13. <http://www.colorado.edu/> (erişim: 25.08.2014)
- KERCHER, Kim, (2007) “Corporate Social Responsibility: Impact of Globalisation and International Business” Corporate Governance eJournal, <http://epublications.bond.edu.au/cgej/4> (erişim: 05.07.2014)
- KEYMAN, Fuat, (2004), “Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye” İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferansı Yazıları No:4, İstanbul.
- NGO, “Definition Of NGOs”, <http://www.ngo.org/ngoinfo/define.html> (erişim 12.07.2014).
- ÖZDEVECİOĞLU, M.; CİNGÖZ, A., (2009), “Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimciler: Teorik Çerçeve”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 32. Ss.81-95.
- Sosyal Sorumluluk Haber ve Proje Platformu, www.sosyalsorumluluk.org (erişim:24.07.2014)
- YILDIRIM, İbrahim, (2004) Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- YUNUS M.; WEBER K., (2012), Sosyal İşletme Kurmak, (Çev:Ahmet Nebil İmre) Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul.